

Σχόλιον

Suomen Bysantin Tutkimuksen Seura ry:n jäsenlehti
Medlemsblad för Sällskapet för Bysantinsk Forskning rf.

1/2019

Σχολιον α', ζφκζ'

19. Vuosikerta/Årgång

Jäsenlehti perustettu v. 2001/Medlemsblad sedan år 2001

Julkaisija/Utgivare:

Bysantin tutkimuksen seura ry/Sällskapet för bysantinsk forskning rf.

SISÄLLYS

Päivi Salmesvuori	<i>Hyvät Bysantin tutkimuksen seuran jäsenet</i>	1
Pekka Metso	<i>Pohdintoja Maksimos Tunnustajan ajatuksista luomakunnan olemuksesta ja ihmisen tahdosta</i>	2
Irma Stenström	<i>Athoksen Protato-kirkon dodekaorto-ikonit</i>	7

Toimitus/Redaktion:

Juho Wilskman: juho.wilskman(at)helsinki.fi

Taitto/Ombrytning

Vesa Vahtikari

Puheenjohtajan tervehdys

Hyvät Bysantin tutkimuksen seuran jäsenet!

Kevät on saapunut vehreänä ja sen myötä *Skholion*, jonka kevätnumero sisältää jännittävän yhdistelmän teologis-filosofista ajattelua ja ikonitaidetta. Pekka Metso johdattelee kirjoituksessaan Maksimos Tunnustajan (n. 580–662) maailmaan. Metso esittelee hänen ajatuksiaan liikkeen laeista, jotka liittyvät esimerkiksi luomakuntaan, ihmisen kokemukseen eheänä olemisesta ja harkitsevaan tahtoon. Metso toteaa, että Maksimoksen tekstit saattavat laittaa lukijan pään pyörälle. Tämä on vahva suositus tutustua paremmin Maksimoksen ajatuksiin, nimittäin hyvän mystikon tunnusmerkki on vertigon, huimauksen aiheuttaminen lukijassa.

Irma Stenström maalaa kirjoituksessaan sanoilla lukijoiden silmien eteen Athoksen Protato-kirkon ikoniseinän 15 ikonia. 1600-luvun jälkipuoliskolta peräisin olevat ikonit ovat taiteellisesti erittäin korkeatasoisia. Yksi erikoispiirre ikoneissa on esimerkiksi surun osoittaminen. Tekijä on maalannut silmien alle poskiin asti ulottuvat kolmiot.

Bysantin tutkimuksen saralla on ilmestynyt kiehtova uusi teos. Jeanette Lindblom väitteli huhtikuun lopussa Helsingin yliopistossa aiheesta *Women and Public Space – Social Codes and Female Presence in the Byzantine Urban Society of the 6th to the 8th Centuries*. Teoksessa tarkastellaan naisten osallistumista julkisen alueella uskonnon, talouden, politiikan ja kulttuurin konteksteissa. Millaisia kulttuurisia koodeja naisten elämiseen liittyi ja miten naiset pystyivät ylittämään rajoituksia. Suosittelen lämpimästi tutustumista teokseen, siitä löytyy nykypäivän ihmisellekin yllättävän tuttuja teemoja sukupuolten rooleista ja julkisen alueesta.

Kaunista kesää toivottaen ja tapaamisiin syksyllä!

Päivi Salmesvuori

Lindblomin väitöksen tiivistelmä ja koko teos on luettavissa [tästä linkistä](#).

Pohdintoja Maksimos Tunnustajan ajatuksista luomakunnan olemuksesta ja ihmisen tahdosta

Pekka Metso

Historioitsija Anna Komnena (1083–1153) kertoo ihmetelleensä äitinsä keisarinna Irenen mieltymystä ”filosofi ja marttyyri” Maksimos Tunnustajan kirjoitusten lukemiseen. Äidillä oli tapana lukea Maksimoksen teoksia etenkin ruokapöydässä. Anna Komnenan mukaan Maksimoksen vaikeaselkoiset teokset saivat ”lukijan pään pyörälle”, eikä hän ymmärtänyt miksi kukaan voisi olla kiinnostunut sellaisista kirjoituksista. Äiti tuhoutui tyttärensä arvosteluista ja sanoi: ”Vaikka en voi vapisematta lähestyä tällaisia kirjoja, en kuitenkaan voi laskea niitä käsistäni. Odotahan vain, kun olet lukenut toisenlaista kirjallisuutta, sinäkin tulet maistamaan tällaisten kirjojen makeuden.”

Maksimos Tunnustajan tuotannon makeudella on selvästi ollut lumoava vaikutus. Hän on yksi laajimmin luetuista ja tutkituista bysanttilaisista teologeista.

Monien tulkintojen mies

Maksimos eli aikana, jolloin Lähi-idän uskonnollinen ja poliittinen järjestys murtui pysyvästi. Muutoksentekijä oli islam, joka levittäytyi 600-luvun alkuvuosikymmeninä kristilliselle maaperälle. Idän vanhoista patriarkaateista Aleksandria, Jerusalem ja Antiokia jäivät Maksimoksen elinaikana islamin valtaapiiriin.

Maksimos Tunnustaja syntyi vuoden 580 paikkeilla. Meille säilyneissä elämäkertoissa hänestä esitetään osaltaan kaksi toisistaan niin poikkeavaa kuvaa, että voidaan melkein puhua kahdesta eri henkilöstä. Myös aikalaistulkintoissa häneen suhtauduttiin ristiriitaisesti. Toisten mielestä Maksimos oli rohkea totuuden puolustaja, toiset pitivät häntä riitapukarina ja harhaoppisena.

Mikael Eksaboulitesin 900-luvulla laatiman elämäkerran mukaan Maksimos syntyi konstantinopolilaiseen ylhäisöperheeseen ja sai erinomaisen koulutuksen. 600-luvun alussa hän aloitti keisari Herakleoksen hovissa sihteerinä, ja eteni joutuisasti korkeammaksi virkamieheksi. Ura hovissa jäi lyhyeksi, sillä Maksimos vihkiytyi munkiksi vuoden 610 jälkeen ja vetäytyi luostariin. Persialaisjoukkojen edetessä Maksimos lähti pakolaiseksi Marmaranmeren rannalla sijaitsevasta luostaristaan ja päätyi Kyproksen sekä Kreetan kautta Karthagoon vuonna 630. Siellä hän tutustui munkki Sofroniokseen ja jäi asumaan hänen luostariinsa.

Kreikkalaisen ”virallisen” elämäkerran rinnalle ilmaantui 1980-luvulla käsikirjoituslöydön myötä vaihtoehtoinen syyriankielinen tulkinta, joka on kreikkalaista tekstiä yli 200 vuotta varhaisempi. Syyriankielisen elämäkerran on laatinut oletettavasti 600-luvulla elänyt Georgios Reshinalainen. Tämän mukaan Maksimos oli syntyperältään palestiinalainen. Hän syntyi Hesfinin kylässä Tiberiaan järven rannalla samarialaisen miehen ja tämän persialaisen orjatytön suhteesta. Pojalle annettiin nimeksi Moskhion. Hän jäi 10-vuotiaana orvoksi ja päätti mennä Jerusalemiin munkiksi. Luostarissa hänelle annettiin nimeksi Maksimos. Siellä hän myös tutustui oppineeseen munkki Sofroniokseen, teologiseen opettajaansa.

Maksimos Tunnustaja, mosaiikki Nea Moni -luostarissa Khioksella. Lähde: Wikimedia Commons.

Joka tapauksessa vuonna 640 Maksimos astui julkisesti esiin khalkedonilaisen kristologian puolustajana ja niin kutsutun monotelismin vastustajana. Monotelitistisen tulkinnan mukaan Kristuksen inhimillisen luonnon tahto oli niin alistettu hänen jumalalliselle tahdollleen, että hänellä oli käytännössä vain yksi tahto. Maksimos sai kiistassa näkyvän roolin. Monotelismin vastustajana profiloitunut Maksimos kutsuttiin vuonna 649 Roomassa paavi Martinus I:n johtamaan konsiiliin. Kokous vahvisti Khalkedonin synodin (451) kristologiset muotoilut, ja ilmaisi selväsanaisesti uskon Kristuksen kahteen toimintaan ja tahtoon kaksiluonto-opin välttämättöminä edellytyksinä.

Konstantinopolin kirkollisissa piireissä kannatettiin monotelististä kristologiaa, ja suhteet Rooman ja Konstantinopolin välillä kiristyivät. Keisari Konstans II vangitti paavi Martinoksen vuonna 653, ja tämä kuoli karkotuksessa pian sen jälkeen. Maksimos vangittiin vuonna 655, syytettynä valtakunnanpetoksesta ja juonittelusta keisarin lähettiläitä kohtaan. Myös teologisia syytöksiä esitettiin. Maksimosta pidettiin vuosikausien ajan vankeudessa. Viimein hänet tuomittiin kidutettavaksi, karkotettavaksi ja unohdukseen. Maksimoksen kieli ja oikea käsi katkaistiin, ja hänet karkotettiin Georgian vuoristossa sijaitsevaan syrjäiseen kolkkiaan. Maksimos kuoli noin 80 vuoden iässä pian karkotuspaikkaansa saapumisen jälkeen elokuussa vuonna 662.

Unohdetuksi Maksimos ei kuitenkaan jäänyt. Kirkkopolitiittisten kiistojen keskellä pirstoutunut kuva hänestä on cheytynt jälkipolvien vallalle päätyneessä kirkollisessa

tulkinnassa. Siinä Maksimosta pidetään aidon opin edustajana ja pyhänä uskon puolustajana. Tämän osoituksena hänestä käytetään nimitystä tunnustaja.

Elämä liikkeessä

Kuinka hyvin sopiikaan, että vaiherikkaan elämän eläneen Maksimos Tunnustajan mukaan koko luomakunta on luotu liikkeeseen. Kaikki olevainen pyrkii luonnostaan toimintaan. Liike on suoranaisten luonnonlaki.

Olevaisen dynaamisuuteen liittyy Maksimoksella käsitys aineettoman ja aineellisen todellisuuden selittymisestä toistensa kautta ja avautumisesta toisiaan kohti. Maksimoksen tuotannon läpikäyvä teema on ymmärrys luodun maailman ykseydestä. Intelligiibeli todellisuus on salatulla tavalla jättänyt leimansa sensiiibeliin todellisuuteen. Toisin sanoen, aistittavan todellisuuden perusteet rakentuvat intelligiibelin todellisuuden varaan. Intelligiibeli ja sensiiibeli eivät ole kaksi toisistaan erillistä todellisuutta vaan yhden ja saman todellisuuden kaksi toisiinsa erottamattomasti yhteydessä olevaa puolta.

Kosmologisen ykseyden havaitseminen ei ole ihmiselle itsestäänselvyys. Maksimoksen mukaan olevaisen olemuksen käsittäminen edellyttää harjaantumista luomakunnan mietiskelyssä, joka vahvistaa ymmärrystä aistimaailmassa havaittavista intelligiibelin merkeistä. Aistihavainto ja mielen liikkeet ovat yhteydessä toisiinsa kun ihminen tutkii olemassaolon periaatteita ja olemisen syitä (kr. logoi).

Maksimoksen mukaan ykseyden periaate toteutuu myös luomattoman ja luodun todellisuuden kesken. Ymmärrys luomakunnan rakenteellisesta intelligiibelin ja sensiiibelin ykseydestä johdattaa myös näkemään luomattoman ja luodun välisen yhteyden. Maksimoksen mukaan jumalallisen Logoksen näkeminen luodussa ja olevaisen rakenteessa havaittavien logoksien näkeminen ovat viime kädessä yksi ja sama. Luodun todellisuuden logokset ovat ja pysyvät olemassa yhtenä käsityskyvyn ylittävänä ykseytenä Kristuksessa.

Horjuvan tahdon alaisuudessa

Maksimoksen esittämä liikkeen laki koskee tietenkin myös ihmistä. Ihminen on perusolemukseltaan aktiivinen. Ihmisessä on sisäinen voima, jolla on tarve purkautua liikkeenä, kummuta monenlaiseksi toiminnaksi. Liikkuessaan ja toimiessaan ihminen ilmentää itsessään olevaa Jumalan armovoimaa. Maksimoksen mukaan liike onkin osallisuutta Jumalasta.

Ihmisolemuksen dynaamisuus ei tarkoita, että ihminen välttämättä tiedostaisi olemuksensa jumalallisen perustan. Toiminnallisuuden ja jumaluuden välillä vallitsevasta yhteydestä ei myöskään voida päätellä, että kaikki maailmassa ilmenevä toiminta olisi tietoisesti yhteydessä Jumalaan. Ihmisen toimintaa tarkkailemalla tuskin voi muuta johtopäätöstä tehdä.

Miksi ihmisen luontaisen liikkeen jumalallisuutta on vaikea havaita suoralta kädeltä? Vastaus löytyy tahdonvapaudesta. Maksimoksen mukaan luomisperäinen toiminta on vapaata toimintaa. Vaikka Jumala on laittanut liikkeen kaiken olevaisen sisimpään, hän ei ole karsinoinut liikkeen suuntaa. Tästä seuraa, että vaikka ihmisen sisäisenä kutsumuksena on suuntautua Jumalaan, hän ei välttämättä toimi sen mukaisesti. Jumala ei pakota ihmistä valitsemaan itseään. Salliessaan vapauden Jumala antaa ihmisen suunnata pyrkimyksensä minne parhaaksi katsoo. Näin syntyvät monet tyhjänpäiväiset sekä itselle ja lähimmäiselle vahingolliset pyrkimykset.

Maksimoksen mukaan ihmisellä on luomisen perusteella luonnollinen tahto. Se suuntautuu luonnostaan hyvään, sillä se etsii kaikessa Jumalan tahtoa. Syntiinlankeemus kuitenkin väärästi luonnollisen tahdon. Lankeemuksen jälkeisessä maailmassa elämän ihmisen tahdon vapaudella onkin traaginen luonne. Vieraantuessaan Jumalasta ihminen menetti tahtonsa luonnollisen jumalanmukaisuuden.

Maksimos toteaa, että ihmistä intuitiivisesti hyvään ohjannut tahto muuttui harkitsevaksi. Harkinnassa ei itsessään ole mitään pahaa. Kohtalokkaaksi harkinnan tekee lankeemuksen pirstoma käsitys todellisuudesta. Ihminen arvioi ja ratkaisee tilanteita vailla käsitystä ja kokemusta eheästä olemisesta.

Ideaalitapauksessa ihmisen sisäinen liikehdintä ei Maksimoksen mukaan ainoastaan ole jumalallisen armovoiman aktivoimaa vaan myös sen mukaista. Silloin ihmisen toiminta ilmentää jumalallista toimintaa kaikessa ajattelemisessa, tuntemisessa, suunnittelemisessa, ratkaisujen tekemisessä tai mielikuvituksen käyttämisessä.

Maksimus Tunnustaja ja hänen ihmeensä, ikoni Solvytsegodskista.
Lähde: Wikimedia Commons.

Mietteitä makeuden äärellä

Keisarinna Irenen luonnehdinta Maksimoksen kirjoitusten makeudesta kertoo lukijan kokemuksesta tekstin kohtikäyvyvyydestä. Tältä osin Maksimosten kirjoitusten makeus tuskin on laimentunut vuosisatojen saatossa. Ne puhuttelevat edelleen vahvasti lukijaa ja saattavat jopa saada hänen ”päänsä pyörälle”, jos lukija haluaa arvioida omaa olemistaan niitä vasten. Mitä edellä esittelemäni Maksimos Tunnustajan ajattelun piirteet voivat tarkoittaa, jos niitä tarkastellaan ihmistä ja maailmaa koskevinä aitoina (tosina?) käsityksinä?

Ajatus siitä, että ihmisen on mahdollista elää ja toimia jumalallisen armovoiman vaikutuspiirissä, nostaa esiin ihmisen toiminnan ontologisen ja eettisen ulottuvuuden. Millaisiin pyrkimyksiin ihmisen tulisi valjastaa itsessään oleva sisäinen voima? Tärkeä on myös kysymys valintojen vaikuttimista: Miksi teen sen minkä tahdon? Mikä toimintaani ohjailee? Teenkö sitä mitä minun pitäisi ja mitä voisin tehdä? Nämä kysymykset johdattavat tahdonvalintaa koskevan erottelun äärelle.

On valitettavan helppo yhtyä Maksimoksen ajatukseen harkitsevan tahdon ongelmallisuudesta. Ihmiselle on tyypillistä, että hän jälkeensä ihmettelee ja katu tekemiään valintoja. Harkitseva tahto selvästikin on epätäydellinen, väärille vaikutelmille altis ja päätöksissään horjuva. Sen varassa kuitenkin teemme hyviltä vaikuttavat huonot valinnat, jo etukäteen vääriksi tietämämme valinnat sekä ne huonoilta tuntuvat valinnat, jotka yllätykseksemme osoittautuvat hyviksi.

Harkitsevan tahdon käsitteellä Maksimos osoittaa ihmisen tahdonvapauden ristiriitaisuuden. Samalla kun vapaat valinnat ovat aitoja persoonan ilmauksia, saattavat ne asettaa ihmisen vastakkain hänen luonnollisen liikkeensä (jumalanmukaisen) suunnan kanssa. Kun ihmislouho todellisuudessa janoaa hyväksyntää, läheisyyttä ja yhteyttä, valitsee ihminen kuitenkin useasti toiminnan, joka edistää etäisyyttä ja hajaannusta. Vaikka ihmislouho todellisesti kaipaisikin Jumalaa, turruttaa ihminen ylimalaisen kaipuun aistimaailmaan rajautuvalla hetkellisellä ja epätuottavalla unohduksella.

Miten ihminen voisi löytää tavan olla enemmän oman syvimmän olemuksensa mukainen? Miten on mahdollista torjua sellaiset sisäiset ja ulkoiset houkutukset, jotka eivät aidosti edistä omaa ja lähimmäisten hyvää? Näihin kysymyksiin Maksimos Tunnustaja voisi hyvinkin vastata seuraavasti: ”Tutustu itseesi, tunnista syvimpään olemukseesi tallennettu kutsumuksesi ja etsi Jumalaa. Älä pakene maailmaa, vaan suuntaudu siihen. Etsi hyvyttä ja rakkautta äläkä pelkää löytää niitä. Sinut on asetettu luomakunnan eheyden ja ykseyden edustajaksi maailmassa. Sitä tehtävää harjoitellessasi sinulle aukeaa Jumalan tuntemisen salaisuus.”

Athoksen Protato-kirkon *dodekaorto*-ikonit

Irma Stenström

Aluksi

Athoksen vanhin säilynyt kirkko Protato sijaitsee Karyesin kylän keskustassa. Se on omistettu Jumalansyntyttäjän kuolonuneeen nukkumiselle. Kirkon rakentamisvuodeksi mainitaan v. 962. Asiakirjojen mukaan paikalla on aiemmin ollut pienempi kirkko. Arkkitehtonisesti Protato on kolmilaivainen basilika, jossa ei ole kupolia. Keskilaiva on sivulaivoja leveämpi ja se sijaitsee niitä korkeammalla tasolla. Kirkon itäpäädyssä on kolme puolipyöreää apsisista. Kirkko tunnetaan monista aarteistaan, joista Axion Esti -ikoni on huomattavin. Tutkijoiden mukaan kirkkosalin seinät peittävä maalauskokonaisuus on erinomainen todistus Palaiologosten aikana kehittyneen taiteen korkeasta tasosta.

Dodekaorto-ikonit ovat olleet sijoitettuna pappismunkki Neofytoksen (tunnetaan lisänimellä Routis) puusta v. 1611 veistämään ikoniseinään. Se sijaitsi kirkon keskilaivan kohdalla vielä 1900-luvun puolivälissä. Nykyään sen paikalla on 900-luvulta säilynyt marmorinen ikoniseinä. Ikonit ovat jäljellä ja Maria Vasilaki on ajoittanut ne 1600-luvun ensimmäiselle puoliskolle. ”Muistona” tuosta puisesta ikoniseinästä on kunkin ikonin sivulaitojen hammasnauha. Vasilakin mukaan nauha on kuulunut alkuperäiseen ikoniseinään, koska se ei peitä mitään kuva-aihetta.

Protatonin ikoniseinässä on 15 ikonia. Ne ovat seuraavat:

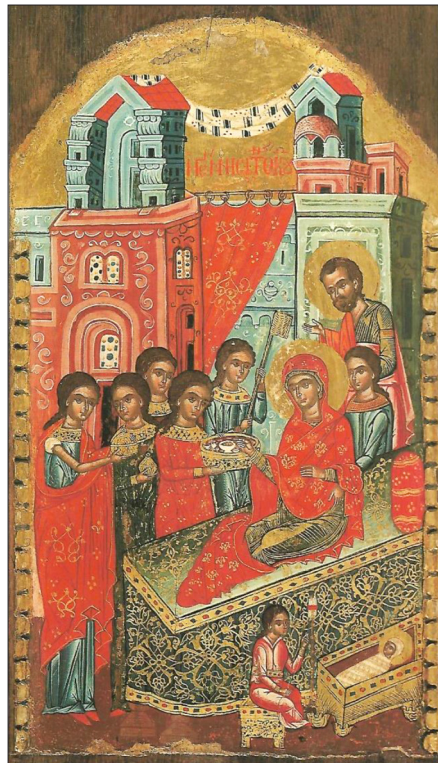
Protato-kirkko. Lähde: Wikimedia Commons.

Jumalansynnyttäjän syntymä, Jumalan-synnyttäjän temppelissä käynti, Neitsyt Marian Ilmestys, Kristuksen syntymä, Hypapante-aihe, Kristuksen kaste, Kirkastus, Deisis-ryhmä (tavallisesti se esitetään *Suuri Deisis* -sarjassa), *Ratsastus Jerusalemiin, Lasaruksen herättäminen, Ristiinnaulitseminen, Laskeutuminen tuonelaan (Ylösnousemus), Kristuksen taivaaseen astuminen, Helluntai ja Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkuminen*. Se seikka, että Protatonissa on sekä Jumalansynnyttäjän syntymää ja temppelissä käyntiä kuvaavat ikonit, johtuu Vasilakin mukaan siitä, että kirkko on omistettu Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumiselle. Ikonit on maalattu kultataustalle ja kuva-aiheiden nimi on kirjoitettu suurilla punaisilla kirjaimilla kreikaksi niiden yläreunaan.

Ikonien esittely

Jumalansynnyttäjän syntymä:

Sommitelma noudattaa perinteistä kaavaa. Annan vuode on sijoitettu viistosti kuva-alueen keskelle. Hänet on esitetty istumassa kultakoristeisella kankaalla peitetyllä vuoteella ottamassa vastaan palvelijoiden tuomia ruokia ja lahjoja. Kapaloitu Maria on kuvattu vuoteessa, joka on sijoitettu samaan suuntaan kuin äidin. Marian kehtoa keinuttava palvelustyttö istuu vieressä ja kehrää (viittaus Marian tulevaan tehtävään kehrätä kulta- ja purppuralankaa temppelin esirippua varten). Joakim on kuvattu Annan vuoteen taakse seuraamaan tapahtumaa. Monimuotoiset ja koristeelliset rakennukset täydentävät kuva-aihetta. Otsikkokirjoitus: Η ΓΕΝΝΗCΙC ΤΗC Θ(ΕΟΤΟ)ΚΟΥ.

Jumalansynnyttäjän temppelissä käynti: Ikoni kuvaa hetkeä, jolloin

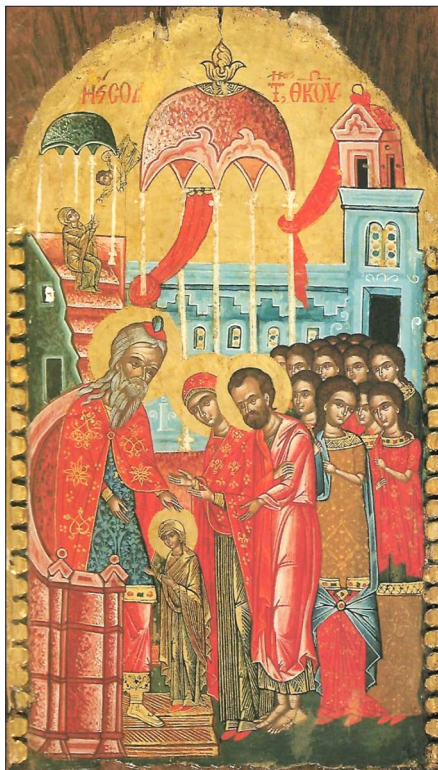
vanhemmat ovat johdattaneet kolmivuotiaan Marian temppeliin, jossa piispanasuihin Sakaria ottaa tämän vastaan. Nasaretin hurskaat neitsyet isot kynttilät käsissään ovat tulleet seurueen

Jumalansynnyttäjän syntymä. Lähde: *Κειμήλια Προτάτου*, τ. Β'. Άγιον Όρος 2004, kuva 75, s. 154.

mukana temppeleihin todistamaan tapahtumaa. Maria on esitetty ikonin vasemmassa yläkulmassa istumassa baldakiinin alla kaikkein pyhimmässä ja hänen vieressään lentää enkeli, joka tarjoaa hänelle leipää. Apokryfien mukaan Maria palveli ja ylisti Jumalaa tempelissä yötä päivää unohtaen syömisen. Otsikkokirjoitus: Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΥΚΟΥ.

Neitsyt Marian Ilmestys: Maria on esitetty seisomassa oikealla koristeellisen istuimen edessä kädet ristissä rinnan kohdalla. Hänellä ei ole kädessään punaista lankaa ja värttinää, jotka ovat tavallisia yksityiskohtia tässä ikoniaiheessa. Arkkienkeli tulee vasemmalta kohti Mariaa oikea käsi siunaus-eleessä ja vasemmassa kukkakimppu. Tavallisesti tässä kädessä on matkasauva. Kukka-aihe toistuu vielä huonetilaaan sijoitetussa kukkamaljakossa. Taivasta kuvaa neljänneskaari on ikonin ylälaidassa ja siitä lähtee kolmiosainen säde, jossa lentää Pyhän Hengen valkoinen kyyhkynen kohti Marian päätä. Runsas ja monivärinen arkkitehtuurista täydentää kuva-aihetta. Otsikkokirjoitus: Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΥΚΟΥ.

Kristuksen syntymä: Apokryfeistä tuttu syntymäluola täyttää kuvatilaa keskiosan. Kapaloitu Kristus on esitetty luolan suuaukon kohdalla olevassa seimessä. Kuvatyyppiin kuuluvat eläimet – härkä ja aasi – näkyvät luolasta. Maria istuu seimen vieressä oikealla ja Joosef seisoo vasemmalla katse alas luotuna. Neljä enkeliä on kuvattu ylös vuoren huipuille ylistämään Jumalaa. Viides enkeli oikealla on kumartunut kohti paimenta ilmoittaen tälle tapahtuneesta. Nuori huilua soittava ja lampaita kaitseva paimen, jolla on punainen päähine päässään, on kuvattu Marian alapuolelle. Vanha karvaviitaan pukeutunut paimen seisoo taas Joosefin vieressä. Kolme tietäjää – vanhimmasta nuorimpaan – on kuvattu (pienennetyssä koossa) ikonin

Jumalansyntyttäjän tempelissä käynti. Lähde: Κεϊμήλια Πρωτάτου, τ. Β'. Άγιον Όρος 2004, kuva 76, s. 157.

alaosaan tuomassa lahjojaan. Taivasta kuvaava neljänneskaari on ikonin ylälaidassa ja siitä lähtee kolmiosainen säde, joka päättyy koristeelliseen tähteen, kohti seimessä makaavaa lasta. Kukkivat ruohot täydentävät maisemaa. Otsikkokirjoitus: H GENNHICIC TOY X(PICT)OY.

Hypapante: Kaksi henkilöryhmää on esitetty kuvatilaan. Jumalanäiti, Joosef ja heidän välissään takana naisprofeetta Hanna. Vanha Simeon sylissänsä Jeesus-lapsi ovat oikealla. Heidät on sijoitettu baldakiinilla katetun alttaripöydän eteen. Joosefilla on käsissään kaksi tunturikyhykyä, jotka oli tuotava Mooseksen lain mukaan temppeeliin uhrilahjana, kun esipoika omistettiin Jumalalle. Otsikkokirjoitus: H YPIAIANTH.

Kristuksen kaste: Kristus seisoo keskellä ikonia valkoinen lannevaate yllään Jordan-virrassa. Hänen oikea kädensä on sivulla siunauseleessä. Kristus seisoo pienellä kalliolla, jonka alta tulee käärmeenpäitä. Ikonissa ei ole perinteiseen sommitelmaan kuuluvaa joenhenkeä. Johannes Edelläkävijä seisoo oikealla puolella virtaa ja kastaa Kristuksen laittamalla oikean kädensä tämän pään päälle. Kolme kunnioittavassa asennossa olevaa enkeliä seisoo vastakkaisella puolella virtaa. Vedessä uivat kalat korostavat virran liikettä. Kukkivia ruohoja kasvavat kalliot täydentävät kuva-aihetta. Taivas on kuvattu jälleen neljänneskaarena ja siitä lähtevässä kolmiosaisessa säteessä lentää Pyhän Hengen kyyhkynen Kristuksen pään yläpuolella. Otsikkokirjoitus: H BAITTICIC.

Kristuksen kirkastus: Ikoniin on kuvattu koko kirkastuskertomus. Alempana ikonin vasempaan on kuvattu Kristuksen saapuminen kolmen opetuslapsensa eli Pietarin, Jaakobin ja Johanneksen kanssa Taaborin vuorelle. Kristuksen kirkastuminen on kuvattu keskelle ikonia ylhäälle. Hänen paluunsa vuorelta yhdessä opetuslasten kanssa on taas kuvattu alemmaksi ikonin oikealle puolelle. Kirkastussommitelmassa valkoiseen vaateeseen puettu Kristus seisoo keskimmäisellä vuorenhuipulla monimuotoisen kunniakaaren sisäpuolella oikea käsi siunauseleessä ja vasemmassa suljettu kirjakäärö. Profeetta Elia seisoo Kristuksen vasemmanpuoleisella vuorenhuipulla ja Mooses laintaulut käsissään oikealla puolella. Opetuslapset on kuvattu tämän yksityiskohdan alapuolelle maahan polvilleen pudonneina ja silmiään varjostaen. Otsikkokirjoitus: H METAMOPΦΩCIC.

Deisis: Kristus istuu keskellä ikonia runsaasti koristelulla valtaistuimella oikea käsi siunauseleessä ja pitää vasemmassa avointa evankeliumikirjaa, jonka teksti on Johanneksen evankeliumista (Joh. 10:9). Jumalanäiti seisoo valtaistuimen oikealla puolella ja osoittaa rukoille Kristusta toisella kädellään. Johannes Edelläkävijä seisoo oikealla puolelle myös rukousasennossa. Vasilakin mukaan ikonin eskatologinen viesti viittaa Kristuksen toiseen tulemiseen. Silloin Jumalanäiti ja Johannes Edelläkävijä toimivat välittäjinä ihmisten välillä Kristuksen toimiessa oikeamielisenä tuomarina. Tähän viittaa vielä Kristuksen sädekehän viereen kirjoitettu Pelastajaa tarkoittava sana kreikaksi O CΩTHP. Vasilakin mukaan Deisis-aiheen valitseminen Dodekaorto-

Deisis. Lähde: *Κειμήλια Προτάτου*, τ. Β'. Αγιογ Όρος 2004, kuva 82, s. 165.

vuoret rajaavat kuvatilaa. Oikealla on luola, jonka suulla seisoo kääreliinoihin kääritty Lasarus. Kristus seisoo Lasarusista vastapäätä ja osoittaa tätä oikealla siunauseleessä olevalla kädellään pitäen vasemmassa kädessään suljettua kirjakääröä. Opetuslapset, joista vain kaksi ensimmäistä on esitetty kokonaan, seisovat Kristuksen takana. Lasarusen sisaret Martta ja Maria on kuvattu polvillaan Kristuksen jalkojen juuressa pyytämässä veljensä parantamista. Lasarusen takana oleva mies on peittänyt viittansa liepeellä nenänsä torjuakseen ruumiista tulevan pahan hajun. Yksi mies on nostamassa hautapaasia ja toinen on avaamassa kääreliinoja. Joukko juutalaisia on kuvattu vuorten välissä olevaan kolmiomaiseen aukkoon seuraamaan tapahtumaa. Otsikkokirjoitus: Η ΕΓΕΡCΙC ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ.

Ristiinnaulitseminen: Keskelle ikonia Golgatan pienelle kukkulalle, jonka luolassa on Adamin pääkallo, päälle on pystytetty risti. Sillä olevalla Kristuksella on valkoinen lannevaate.

ikonien joukkoon korostaa Marian asemaa tässä yhteydessä.

Ratsastus Jerusalemiin:

Kristus on esitetty keskelle ikonia istumassa aasinvarsan selässä oikealle kääntyneenä oikea käsi siunauseleessä ja vasemmassa suljettu kirjakäärö. Opetuslapset tulevat vasemmalla seuraten Kristusta. Jerusalem on kuvattu sommitelmaan oikeaan laitaan muurien ympäröimänä kaupunkina. Joukko juutalaisia seisoo kaupunginportin edustalla ottamassa vastaan Kristusta. Kultataustaa vasten kuvattua palmun runkoa pitkin kiipeää poika; yksi on lehvisössä leikkaamassa kirvellään puun lehtiä. Pari poikaa on ikonin etualalla palmunlehdet käsissään ja yksi tarjoaa lehvää aasille. Tielle aasin alapuolelle on levitetty punaisia vaatteita. Otsikkokirjoitus: Η ΒΑΙΟΦΟΡΟC.

Lasarusen herättäminen:

Ikonin kummallakin sivulla ovat

Jumalanäiti on esitetty vasemmalle kuuden naisen muodostaman ryhmän edessä. Pyhä Johannes Teologi seisoo oikealla pitäen oikeata kättään poskellaan. Se on surun merkki. Sadanpäämies seisoo hänen takanaan ja osoittaa oikealla kädellään Kristusta. Enkeli, jolla on astia kädessään, kerää siihen Kristuksen kyljestä valuvaa verta. Kaksi muuta enkeliä lentää vaakasuoran ristinvarren yläpuolella ja heilläkin on käsi toisella poskella surun merkinä. Otsikkokirjoitus: H CTAYPQCIC.

Kristuksen laskeutuminen tuonelaan eli Ylösnousemus: Kunniakaaren sisälle esitetty Kristus, joka tallaa tuonelan ristissä olevia portteja, vetää Adamin ja Eevan yhtä aikaa tuonelan kuilusta tarttumalla heitä ranteista. Adam on vasemmalla puolella ja Eeva oikealla. Johannes Edelläkävijä, profeettakuningas Daavid ja muita oikeamielisiä kuninkaita on kuvattu Adamin taakse. Eevan takana on monia profeettoja. Kaksi enkeliä kurittaa luolassa käsistään ja jaloistaan sidottua tuonelan valtiasta. Kaksi enkeliä käsissään kärsimyssymbolit on esitetty ikonin yläosaan vuortenhuippujen muodostamaan kolmiomaiseen osaan. Otsikkokirjoitus: H ANACTACIC.

Kristuksen taivaaseenastuminen: Kuvatila on jaettu kahteen yhtä suuren horisontaaliseen osaan. Kristus on esitetty ylimmässä osassa kunniakaaren sisällä istumassa. Oikea käsi on siunauseleessä ja vasemmassa on suljettu kirjakäärö. Neljä enkeliä on kunnioittavassa asennossa polvillaan kaaren ympärillä – kaksi kummallakin puolella. Jumalanäiti on alhaalla keskellä ja hänen kummallakin puolellaan on enkeli kädessään avoin kirjakäärö, jonka teksti on Apostolien teoista (Apt. 1:11). Apostolit on esitetty seisomassa Jumalanäidin kummallakin puolella. Öljymäki puineen, vuorineen ja kukkivine ruohoineen on esitetty kahden horisontaalisen osan väliin. Otsikkokirjoitus: H ANAAHPIC.

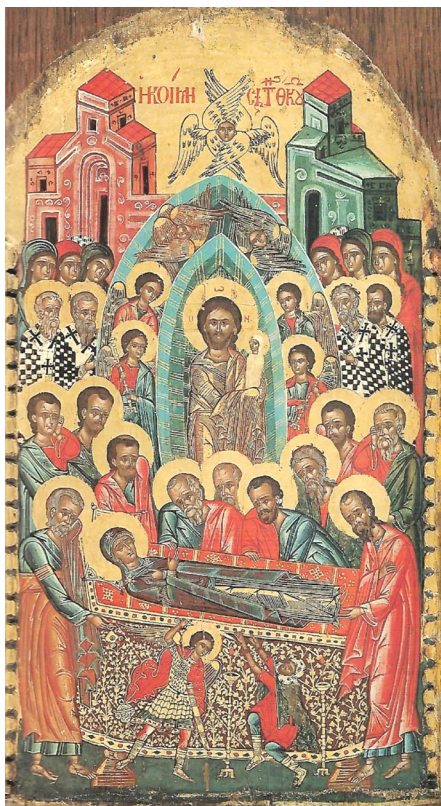
Helluntai: 12 apostolia on esitetty istumassa puoliympyränmuotoiseen portaikkoon, joka on huonetilassa. Pietari ja Paavali istuvat ylimmällä tasanteella ja nuorimmat apostolit Tuomas ja Filippus alimmilla rappusilla. Toinen pienempi puoliympyränmuotoinen tila on ikonin alareunassa ja siihen on esitetty vanha kruunupäinen mies, jolla on pitkät harmaat hiukset sekä parta. Hänellä on käsissään liina, jossa on 12 kirjakääröä. Vieressä on sana O KOCMOC. Hänet tulkitaan esi-isä Jaakobiksi ja kirjakääröt tarkoittavat 12 Israelin heimoa. Taivaankaari on kuvattu ikonin yläreunaan keskelle ja siitä lähtee 12 sädettä, jotka päättyvät tuliseen kieleen. Otsikkokirjoitus: H IIENTHKOCTH.

Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkuminen: Jumalanäidin kuolinvuode on kuvattu ikoniin etualalle. Surevat apostolit on ryhmitetty sen ympärille; piispat ovat heidän takanaan sijoitettuna Kristuksen kunniakaaren kummallekin puolelle; surevien naisten joukko tulee heidän jälkeensä ja sitten surevien naisten joukko ryhmitettynä Kristuksen kunniakaaren kummallekin puolelle. Kristus on kuvattu kaksinkertaisen kunniakaaren sisälle pitäen käsissään Marian sielua kapalolapsen hahmossa. Uloimmassa kunniakaaressa on kaksi enkeliä kummallakin puolella ja

ylinnä sen sisällä kaksi kuusisiipistä. Ikonin yläosaan esitettyjen rakennusten välissä on vielä yksi kuusisiipinen. Ikonin alareunaan Jumalansynnyttäjän vuoteen edustalle on kuvattu apokryfistä tunnettu tapahtuma, jossa arkkienkeli Mikael katkaisee Mariaa herjaamaan tulleen Jefoniaan kädet. Otsikkokirjoitus: Η ΚΟΙΜΗCΙC ΤΗC ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

Lopuksi

Vasilaki pitää ikoneita saman maalarin maalaamina. Hänelle on tyypillistä monihenkilöiset sommitelmat, jotka on sijoitettu taitavasti käytössä olevaan tilaan. Henkilöiden kasvat on muotoiltu tummalla pohjavärillä ja vaalennukset ruusunpunaisella värillä. Surun ilmaisemisen kasvoissa maalari on toteuttanut erikoisella tavalla: silmien alapuolella on tummat kolmiomaiset alueet, jotka ulottuvat poskille saakka. Vaatteiden laskostus ja värikäsittely on taitavaa. Sädekuultaus on toteutettu taidokkaasti. Monimuotoiset rakennukset täydentävät kuva-aiheita. Koristeaiheet ovat runsaita niin rakennuksissa, huonekaluissa kuin vaatteissakin. Otsikkokirjoitusten suuret

punaiset kirjaimet lisäävät ikoniryhmän yhteenkuuluvuutta. Vasilakin mukaan Neofytos-munkkia (ikoni-seinän veistäjää) ei voida pitää maalarina, mutta on todennäköistä, että on hän ollut yhteistyössä maalarin tai maalariryhmän kanssa.

Lähteet

M. Βασιλάκη, «Οι εικόνες του τέμπλου του 1611», *Κειμήλια Πρωτάτου*, τ. Β'. Άγιον Όρος 2004, 155–177.

Πρωτάτο – Βικιπαίδεια

<https://el.wikipedia.org/wiki/Πρωτάτο>

Κοίμησις της Θεοτόκου

Λάδη: *Κειμήλια Πρωτάτου*, τ. Β'. Άγιον Όρος 2004, kuva 89, s. 175.

Bysantin tutkimuksen seura
Sällskapet för bysantinsk forskning

Tieteiden talo
Kirkkokatu 6
00170 Helsinki

Seuran johtokunta 2019

Kai Juntunen
Manna Satama
Vesa Vahtikari
Mirkka Koskimäki (siht.)
Marja Usvasalo (tal.hoit.)
Maijastina Kahlos (vpj.)
Päivi Salmesvuori (pj.)

Seura pyrkii kokoamaan yhteen sekä Bysantin tutkimuksen piirissä tai sitä sivuavilla aloilla työskentelevät tutkijat että kaikki alasta kiinnostuneet. Jäsenmaksu on 15 euroa, perhejäsenet 20 euroa, perustutkinto-opiskelijalta 7 euroa, yhteisöjäseniltä 35 euroa. Sen voi maksaa tilille FI57 1572 3000 0273 91, viitenumero 20187.

Yhteystiedot pyydetään jättämään joko postitse seuran postiosoitteeseen tai sähköisesti osoitteeseen [bts\(at\)pro.tsv.fi](mailto:bts(at)pro.tsv.fi)
Internet-sivut: www.protsv.fi/bts